
İNSANİ MÜDAHALE: BİR TANIMLAMA SORUNU

Şaban KARDAŞ * Utah ve Sakaraya Üniversitesi

Abstract

*"Does a threat to life on the New York subway or in the Sahara desert trigger an international obligation to respond? Is intervention legitimate in these circumstances? The answer is plainly no in these circumstances. Humanitarian intervention is, as Walzer puts it, reserved for extraordinary oppression, not the day-to-day variety. If the threat to life on the New York subway became the systematic killing of all commuters from New Jersey, or the threat to life in the Sahara desert reached famine proportions, in which local governments were implicated by failing to meet their responsibilities, then there might fall to the international community a duty of humanitarian intervention."*¹

Özet

İnsani müdahale konusu birçok farklı disiplinle ilintili olduğu için, kavramın farklı tanımlamaları ve kategorileştirmeleri ile karşı karşıya gelmek mümkündür. 'İnsani' ve 'müdahale' terimleri farklı durumlara işaret ettiğinden ikisinin tek bir kavram altında bir araya getirilmesi, kendiliğinden tanıma ilişkin sorunları çözmeye yetmemektedir. İnsani müdahale gerçekten de ya insancıl ya da müdahaleci olarak tanımlanabilecek çok farklı fiillerin nev'i şahsına münhasır bir altkümüsi olarak durmaktadır. Tanımla birlikte, insani müdahaleyi üstlenme salâhiyetine

* Doktora Adayı., Utah ve Sakaraya Üniversitesi.

¹ Vincent, R. J., *Human Rights and International Relations* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986).

sahip aktörlerin kim veya kimler olacağı sorunsalı da kavramın tanımı ile ilgili diğer bir tartışmalı husus olarak ön plana çıkmaktadır. Müdahalenin nedenleri, amacı, zamanı ve sonrası yapılacak işlemler de tartışmalı ve belirsizliklerle doludur.

Kavramın farklı tanımlamaları

İnsani müdahale konusu uluslararası hukuk, siyaset bilimi, etik ve uluslararası ilişkiler gibi farklı disiplinlerle ilintili olduğu için, ilgili disiplinin özelliklerini ve yazarların kişisel bakış açılarını yansıtacak şekilde, literatürde kavramın farklı tanımlamaları ve kategorileştirmeleri ile karşı karşıya gelmek mümkündür.

Adam Roberts insani müdahaleyi, "bir devletin içinde, onun otoritelerinin onayı olmaksızın girişilen ve ülke sakinlerinin maruz kaldığı yaygın ıstırapın veya can kaybının önlenmesi amaçlı askeri müdahale" olarak tanımlamaktadır.² Knudsen insani müdahaleden "insani kaygılarla motive edilen veya meşrulaştırılan, egemen bir devletin hükümler alanına yapılan amirane veya cebri karışma"yı anlamaktadır.³ Finnemore'a göre, insani müdahale "yabancı sivillerin yaşamlarını ve refahlarını koruma amaçlı askeri müdahale"dir.⁴ Parekh'in ifadesiyle ise insani müdahale "devlet otoritesinin çöküşünden ya da vahim bir şekilde kötüye kullanılmasından kaynaklanan fiziksel ıstırapın sona erdirilmesi ve içinde kendi ayakları üstünde durabilecek sivil otorite yapısının gelişebileceği koşulların yaratılmasına yardım etmeyi amaçlayan, diğer bir devletin iç işlerine yapılan müdahale eylemi"dir.⁵ Verwey'e göre, dar bir hukuksal perspektiften bakıldığında insani müdahale, "yalnızca, devletler tarafından, kendi inisiyatifleriyle, temel insan haklarının, özellikle de yaşam hakkının vahim ve geniş-ölçekli ihlallerini sona erdirmek amacıyla, diğer bir devletin sınırları içerisinde girişilen ve silahlı güç kullanımını içeren cebri eylemler" olarak anlaşılmalıdır.⁶

² Roberts, Adam, "Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights", *International Affairs* (Vol. 69, No. 3, July 1993), p. 426.

³ Knudsen, Tonny Brems, "Humanitarian Intervention Revisited: Post-Cold War Responses to Classical Problems", in Michael Pugh (editor), *The UN, Peace and Force* (London: Frank Cass, 1997), p.146.

⁴ Finnemore, Martha, "Constructing Norms of Humanitarian Intervention", in Peter Z. Katzenstein (editor), *The Culture of National Security: Norms and Identities in World Politics* (New York: Colombia Univ. Press, 1996), p. 154.

⁵ Parekh, Bhikhu, "Rethinking Humanitarian Intervention", in Jan Nederveen Pieterse (editor), *World Orders in the Making* (London: Macmillan Press Ltd, 1998), p.147.

⁶ Verwey, Wil. D., "Humanitarian Intervention in the 1990s and Beyond: An International Law Perspective" in Pieterse (editor), *op.cit.*, p.180

Tanımın unsurları

İnsani müdahaleye ilişkin kavramsal incelememize devam edebilmek için, bu ve diğer tanımlara özgü ortak noktaları tespit etmek faydalı olacaktır. Bu ortak noktalar aynı zamanda insani müdahale tanımının farklı unsurlarını oluşturmaktadırlar ve bunların daha yakından incelenmesi kavramın anlaşılmasına önemli katkıda bulunabilecektir.

'İnsani' ve 'müdahale'

Kavramın iki temel unsuru üzerinde biraz mesai sarf ederek tartışmamıza başlamak faydalı olacaktır. 'İnsani' ve 'müdahale' terimleri geniş bir yelpazedeki öylesine farklı durumlara işaret etmektedirler ki, bunların tek bir kavram altında bir araya getirilmesi kendiliğinden tanıma ilişkin sorunları çözmeye yetmemektedir. İnsani müdahale gerçekten de ya insancıl ya da müdahaleci olarak tanımlanabilecek çok farklı fiillerin nev'i şahsına münhasır bir altkütmesi olarak durmaktadır.⁷ İnsani sıfatı, doğal ya da insan-yapımı felaketlerin mağdurlarına yardım dağıtımından belli temel hakların korunması amacıyla güç kullanımına kadar uzanabilen, insanoğlunun statüsünü ve refahını kollamayı veya iyileştirmeyi amaçlayan çeşitli eylemleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Benzer şekilde müdahale ismi, belli bir ulusal politikanın basitçe kınanmasından, diğer bir devlete karşı uygulanan ekonomik yaptırımlara veya güç kullanımına varabilen bir dizi davranışı ifade edecek şekilde anlaşılmaktadır. Gerçekten de müdahale mefhumu, siyaset bilimi, uluslararası kamu hukuku, uluslararası ilişkiler alanlarında önde gelen akademik tartışma konularından biridir ve aynı şekilde uluslararası politikanın icrasında da tartışmalı merkezi kavramlardan bir tanesidir.⁸ İnsani müdahaleyi analitik olarak müstakil bir olgu olarak ele alabilmek için, bu yüzden, insani müdahalenin kendine özgü, işlevsel bir tanımının geliştirilmesi elzemdir.⁹

Bu maksatla, aşağıda daha detaylı olarak tartışılacağı üzere, bu çalışmada 'insani' eylemler, aşırı insani ıstıraba yol açan yoğun ve sistematik insan hakları ihlallerine son vermek amacıyla yabancılarca kuvvet

⁷ Garrett, Stephan A., *Doing Good and Doing Well: An Examination of Humanitarian Intervention* (Westport: Praeger Publishers, 1999), p.1.

⁸ Bull, Hedley (editor), *Intervention in World Politics* (Oxford: Clarendon Press, 1984); Damrosch, Lori F. and Scheffer, David J. (editors), *Law and Force in the New International Order* (Colorado: Westview Press, 1991); Lyons, M. Gene and Mastanduno, Michael (editors), *Beyond Westphalia?: State Sovereignty and International Intervention* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1995).

⁹ Annan, Kofi, *Secretary General's Speech to the 54th Session of the General Assembly*, (20 September 1999), (Annan, Kofi, *Military Operations Should not be Described as Humanitarian Action*, (SG/SM/7632, 20 November 2000)).

kullanımı veya tehdidini içeren hareketlere indirgenecektir. Tanımın asıl tartışmalı kısmı 'müdahale'ye ilişkin olarak ise, Hedley Bull'un klasikleşmiş tanımını takip ederek "dış aktör veya aktörlerce, egemen bir devletin veya daha genel bir tabirle bağımsız bir ülkenin, hükümlerlik alanına yapılan amirane ya da cebri"¹⁰ müdahaleleri tanımımızın kapsamına alacağız.

Hedef ülkenin cevazının bulunmayışı

İnsani müdahalenin bu şekilde formülasyonu, bir eylemin müdahale olarak tanımlanabilmesi için hedef devletin rızası hilafına alınmış olması gerekliliğini de içermektedir.¹¹ Bu husus gerçekten de böylesi bir dışsal karışmayı bir insani 'müdahale' yapan ve onu, barış gücü gibi savaştan tarafların rızasına dayanan benzeri eylemlerden/operasyonlardan ayıran en önemli noktadır.¹² İnsani müdahaleyi haklı ve kabul edilebilir kılacak insan hakları ihlalleri genelde siyasi niteliktedir ve çoğu zaman da devlet aygıtının kendisince yaratılmaktadır. Veya, çöken-devlet durumlarında olduğu gibi, ülkenin tamamında etkin bir kontrole sahip, yasal bir iradeyi temsil edebilecek muktadir bir otoritenin olmadığı durumlarda yaşanan yoğun ihlaller söz konusudur. Bu perspektiften bakıldığında, dış karışmanın herhangi bir çeşidi, muhtemelen, başta merkezi otorite olmak üzere yerel gruplardan gelen belli bir dirençle karşılaşacaktır, ve cevazın bulunmayışı, aslında doğal bir durumdur. Fakat, bugünkü gerçekliğe baktığımızda, özellikle çöken-devlet örneklerinde, farklı grupların, merkezi otoriteye karşı veya onun yokluğunda, ülkenin tamamında veya bir kısmında kontrolü ele geçirebilmek amacıyla yoğun bir mücadeleye giriştikleri ve geniş çaplı insanlık dramına yol açtıkları farklı durumlarla karşılaşmak da mümkündür. Bu yüzden, cevazın olmayışı koşulunu sadece hedef ülkenin *de jure* hükümetinin rızasına indirgemek yanaltıcı olacaktır. Daha kapsayıcı bir yaklaşımla, merkezi hükümetçe rızanın olmayışı yanı sıra, ülkenin belli bir kısmında *de facto* etkinlik sağlamış ve merkezi otoriteden bağımsız hareket edebilen başlıca grupların müdahale eylemlerine rıza göstermemeleri

¹⁰ Bull, Hedley, "Introduction", in Bull (editor), *op.cit.*, p.1; Oppenheim, Lassa, *International Law: A Treatise* (London: Longmans, Green, 1955 8th ed. by H. Lauterpacht), p.305.

¹¹ Dallmeyer, Dorinda G., "National Perspectives on International Intervention: From the Outside Looking In", in C. F. Daniel and B. C. Hayes (editors), *Beyond Traditional Peacekeeping* (New York: St. Martin's Press, 1995), p.24.

¹² Danish Institute of International Affairs, *Humanitarian Intervention: Legal and Political Aspects* (Copenhagen: 1999), p.57 [to be cited as Danish Report]; Murphy, Sean D., *Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving World Order* (Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 1996), pp. 118-119.

veya direnmeleri ile ortaya çıkan durumlarda, bunlara karşı dış güçlerce insani amaçlı kuvvet kullanımına başvurulması halinde bu eylemlerin de insani müdahale olarak adlandırılması uygun olacaktır. BOSNA !

Askeri gücün kullanımı

Dahası, 'cebri karışma' fikri de yeterince açık değildir ve sadece askeri güç kullanımıyla mı sınırlandırılması gerektiği, yoksa özellikle ekonomik zorlama gibi, diğer zorlayıcı araçları da kapsayıp kapsamadığı konusunda ihtilâf mevcuttur. Bazı yazarların zor-içermeyen eylemlerin de insani müdahalenin tanımına eklenmesi yönündeki argümanlarına rağmen,¹³ bu konuda çalışan yazarların büyük çoğunluğu bu tarz araçları insani müdahalenin kapsamı dışında bırakmaktadırlar. İnsani ızdırabın ekseriyetle devlet güçlerinin veya savaşan tarafların sivil nüfusa karşı ayırım gözetmeksizin askeri güce başvurdukları sivil savaşlar veya siyasi baskılardan kaynaklandığı göz önüne alındığında, böylesi durumların çözümünün de belli düzeyde bir askeri katılımı gerektirmesi aslında gayet doğal bir durumdur. Bu yüzden, insani dramların hafifletilmesinde ve çözümünde askeri-olmayan alternatiflerin de faydasını ve gerekliliğini inkar etmemekle birlikte, 'cebri karışma'nın silahlı gücün bizzat kullanıldığı veya kullanımının tehdit edildiği durumlarla sınırlandırılması insani müdahale kavramının daha iyi anlaşılabilmesi ve nev'i şahsına münhasır bir mefhum olarak incelenebilmesi için gereklidir. Ayrıca, askeri-olmayan alternatiflerin kullanımı, askeri güce başvurunun beraberinde getirdiği bazı sorunları da doğurmamaktadır, ve bu husus da insani müdahale tanımında dışlayıcı olunmasını destekler bir argüman sunmaktadır. Örneğin, askeri araçlara başvurulması, bunun, uluslararası hukukun kuvvet kullanımına ilişkin normlarıyla nasıl ilişkilendirileceği gibi hukukî, yıkıcı ve zarar verici bir enstrüman olan askeri gücün insancıl bir amaçla kullanılıp kullanılmayacağı gibi etik, ve güç kullanımını düzenleyen hukuki normlarla moral ve politik realitenin farklı algılandığı dönemlerde insani müdahaleye nasıl bir yer verilmesine ilişkin hukuk ve moralitenin çatıştığı girift sorulara da cevap verilmesini gerektirmektedir. Diğer müdahale formlarıyla ilgili tartışmalarda bu yönler pek öne çıkmazken, bunlar insani müdahale üzerine yapılan tartışmaların özünü oluşturmaktadır. Bu sebeple de, insani mü-

¹³ Weiss, Thomas G., "Tangled up in Blue", *Harvard International Review* (Vol.16, Issue.1, Fall 1993), p.31; Woodhouse, Tom and Ramsbotham, Oliver, "Peacekeeping and Humanitarian Intervention in post-Cold War Conflict", in T. Woodhouse, R. Bruce and M. Dando (editors), *Peacekeeping and Peacemaking: Towards Effective Intervention in Post-Cold War Conflicts* (New York: Macmillan Press Ltd., 1998), p.52.

dahaleyi hedef ülkedeki mazlumların elemiini sonlandırmak maksadıyla, yabancıların giriştikleri kuvvet kullanımını içeren aktivitelerle sınırlandırmak uygun olacaktır.

Müdahalenin aktörü

Bu bağlamda, insani müdahaleyi üstlenme salâhiyetine sahip aktörlerin kim veya kimler olacağı sorunsalı da kavramın tanımı ile ilgili diğer bir tartışmalı husus olarak ön plana çıkmaktadır. Bazı akademisyenlerin kavramı devletlerin kendi başlarına yaptıkları müdahalelere hasretme yönündeki tercihlerine rağmen,¹⁴ literatürdeki son dönemdeki hakim eğilim BM şemsiyesi altında gerçekleştirilen müdahaleleri de insani müdahalenin sınırlarına dahil etmek şeklindedir. İnsani müdahaleyi devletlerin eylemleriyle sınırlayan anlayışın geniş ölçüde Soğuk Savaş ve öncesi dönemlerdeki yaklaşımların devamı olduğu söylenebilir. Soğuk Savaş boyunca, BM Kurucu Anlaşması'nın kuvvet kullanımına ve kolektif güvenliği ilişkin hükümleri başlangıçta planlandığı şekliyle hayata geçirilememişti ve bu durum BM Güvenlik Konseyi'nin insani müdahaleye girişmesini pratik olarak imkansız kılmıştı. Neticede, doğal olarak insani müdahale mefhumu devletlerin BM GK'nin salâhiyeti olmaksızın giriştikleri zorlayıcı hareketlerle özdeşleştirilmiştir. Bunun yanısıra, insani müdahale kavramının bu şekilde dar kapsamda anlaşılması, müdahale teriminin klasik terminolojide kullanılış biçimiyle de ilintilidir. Uluslararası kurumların devletlerin egemenlik alanlarına karışması daha ziyade yeni bir kavram olduğu için, önceleri müdahale kavramı daha çok devletlerarası karışmalar bağlamında anlaşılmaktaydı.

Mamafih, Soğuk Savaş sonrası dönemin koşulları BM GK'nin, BM Kurucu Anlaşması'nın kendisine tanıdığı yetkilere başvurarak ve bunları geniş bir biçimde yorumlayarak, insan haklarına yapılan tecavüzlere karşı daha faal bir politika izlemesine olanak sağladı. Bu bağlamda, GK'nin 1990'larda giriştiği bazı askeri operasyonlar, insani müdahalenin yakın dönemdeki örnekleri olarak gösterilmektedir, ve neticede insani müdahale kavramını BM onayıyla yapılan örnekleri de kapsayacak şekilde genişletme eğilimi doğmuştur.

Öte yandan, GK, kendisine Yedinci Bölüm kapsamında sağlanan yetkileri ancak uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi halinde devreye sokabildiği için, ve GK'nin Yedinci bölüm çerçevesinde attığı adımlar, BM Kurucu Anlaşmasının 2. Maddesi 7. fıkrasında düzenlenen içişlerine

¹⁴ for instance see Verwey, *op.cit.*, p.180,190.

karışmama yasağının dışında bırakıldığı için, BM onayıyla yapılan kolektif askeri operasyonların uluslararası hukuk ve BM Kurucu Anlaşması'na göre lâıykıyla 'müdahale' olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı ve bunların insani müdahale olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorusu ortaya çıkmaktadır. Fakat, 1990larda GK'nin Yedinci Bölüm altında yetkilendirdiği askeri operasyonların amacına, kapsamına, ve yapılaş şekline bakıldığında bunların geleneksel olarak devletlerin egemenliklerinin ve hükümlanlık alanlarının özünü oluşturan konularda cebri yaptırımları içerdiği görülmektedir. Ayrıca bu müdahaleler, geleneksel barış gücü operasyonlarından ve bir dış saldırıya maruz kalan devletin yardımına gidilmesi anlamında, Kore Savaşı veya Körfez Savaşı benzeri, kolektif güvenlik eylemlerinden de farklılaşmaktadırlar, ve büyük ölçüde insani kaygılarla yapılmışlardır. Bu sebeple bunların da insani müdahale kapsamında değerlendirilmesi uygun olacaktır.

Müdahaleden yararlananlar

Bazı hukukçuların, bir devletin yurt dışında bulunan kendi tebaasından insanları korumak maksadıyla -özellikle rehine kurtarma operasyonu şeklinde- giriştiği müdahaleleri de insani müdahale kavramı içerisine sokma yönündeki yaklaşımlarına rağmen, akademik camianın büyük çoğunluğu bu tür uygulamaları nefsi-müdafaa altında tartışmayı ve insani müdahaleyi gücün yabancı ülke vatandaşlarının faydasına kullanıldığı durumlarla sınırlandırmayı tercih etmektedirler.¹⁵

Vatandaşların korunması maksatlı müdahaleler de aslında, insani müdahaleye benzer şekilde askeri gücün diğer bir ülkenin hükümlanlık alanına sokulmasını içermekte, saldırganlık maksadıyla yapılmamakta, ve belli insancıl saiklerden kaynaklanmaktadır. Fakat bu tür fiillerden birinci derecede istifade eden kişiler genelde bizzat söz konusu askeri müdahaleye başvuran ülkenin vatandaşlarıdır. Bundan başka, bir devletin dışarıdaki tebasını koruması, BM Kurucu Anlaşmasının Elli birinci Maddesinde düzenlenen meşru-müdafaa hakkı çerçevesinde belli bir hukuksal dayanağa da sahiptir. O yüzden, bu amaçlı güç kullanımları BM Kurucu Anlaşmasının 2(7)de getirilen içişlerine karışmama yasağı dışında telakki edilebilir. Üstelik, aşağıda detaylıca tartışılacağı gibi, insani müdahale, çatışmaların temelinde yatan nedenleri çözme gereksi-

¹⁵ Arend, Anthony C. and Beck, Robert J., *International Law and the Use of Force* (London: Routledge, 1993), Chapter VII, pp.93-111; Pease, Kelly Kate and Forsythe, David P., "Human Rights, Humanitarian Intervention, and World Politics", *Human Rights Quarterly* (Vol.15, No.2, May 1993), p.298; Donnelly, Jack, "Human Rights, Humanitarian Crisis, and Humanitarian Intervention", *International Journal* (Vol. XLVIII, No.1, Autumn 1993), pp.607-640, p.611.

nimi, hedef ülkede kendi kendine yeterli siyasi kurumların yaratılması ihtiyacı, vb. pek çok siyasi ve etik yansımaları olan soruyu da beraberinde getirmektedir. Fakat bu tarz problemler, 'çabuk gir, çabuk çık' şeklindeki askeri operasyonlarla özdeşleştirilen vatandaşların korunması amaçlı müdahaleler bağlamında pek söz konusu olmamaktadırlar. Bu ve benzeri faktörleri göz önüne aldığımızda, vatandaşların korunması amacıyla girişilen askeri müdahalelerin insani müdahale tanımının dışında bırakılması doğru bir yaklaşım olacaktır.

Kavramın farklı unsurları hakkında şimdiye kadar yaptığımız tartışmalar ışığında, insani müdahaleyi analitik olarak ne'yi şahsına münhasır bir fenomen olarak tanımlamamıza yardımcı olabilecek şu tanımlı geliştirmek mümkündür:

*hedef ülke vatandaşlarının yararını gözeterek, BM onayını alarak veya almaya-
rak, tek bir devlet, bir devletler grubu, veya uluslararası örgütün, vahim insan
hakları ihlallerinin engellenmesi veya sona erdirilmesi amacıyla, hedef ülkenin
rızası olmaksızın giriştikleri ve kuvvet kullanımı veya tehdidini içeren cebri ey-
lemler.*

Özetlemek gerekirse, bu kavramsallaştırmaya göre, benzeri amaçlarla girişilen askeri operasyonlar insani kaygılardan hareketle yapılsa bile, en azından dört farklı durumu insani müdahale kavramının sınırları dışında tutmak gerekecektir:

*yasal hükümetin davetiyle yapılan, silahlı güç kullanımını da içeren eylemler
(anlaşmalara dayalı yapılanlar dahil), Birleşmiş Milletler'in geleneksel barış
gücü operasyonu çerçevesinde gerçekleşen eylemler, bir devletin dışarıdaki va-
tandaşlarını, yaşamlarına yönelik yakın bir tehditten ve/veya ciddi hasardan ko-
rumak amacıyla başvurduğu askeri operasyonlar,*

silahlı güç kullanımını içermeyen cebri eylemler.¹⁶

Bir değerlendirme çerçevesi

İnsani müdahalenin bu işlevsel tanımını geliştirdikten sonra, konunun daha iyi anlaşılabilmesi, kavramın daha fazla açıklığa kavuşturulabilmesi ve benzeri diğer eylemlerden ayrı bir kategoride değerlendirilebilmesi için, insani müdahalenin kapsamına ve içeriğine ilişkin bir kaç genel hususun da ayrıntılı şekilde tartışılması faydaya haizdir. Bu hususları daha yakından tartışmaktaki diğer bir maksadımız da, bu konuda

¹⁶ Tanja, Gerard J., "Humanitarian Intervention and Humanitarian Assistance: An Echo from the Past and a Prospect for the Future", in European Commission, *Law in Humanitarian Crises Access to Victims: Right to intervene or right to receive humanitarian assistance?*, Volume II (Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1995), p.74.

yapılacak diğer çalışmaların temelini oluşturabilecek, insani müdahalenin bir kavramsallaştırmasını da geliştirmektir. Aşağıda tartışılacak olan sorunlara ilişkin sağlıklı argümanların geliştirilmesi, belli bir müdahale örneğinin insani müdahale olarak tanımlanıp tanımlanamayacağını değerlendirmemize yardımcı olabilecek faydalı bir analitik çerçeve de oluşturmamızı mümkün kılacaktır.

Burada tartışılan meselelerin büyük kısmı konu üzerindeki literatürde genellikle, insani müdahalenin düzenlenmesi amacıyla farklı yazarlarca ileri sürülen çerçeve kriterler bağlamında ele alınmaktadır. Bu makalede meşru bir insani müdahaleyi tanımlayacak bir dizi katı, kesin kriter ortaya atma gibi bir niyetimiz olmamakla birlikte, burada geliştirilen varsayımlar, insani müdahaleye ilişkin kriterlerin uluslararası düzeyde formalizasyonuna ilişkin çabalara da belli bir katkıda bulunabilecektir. Bu sebeple, burada saptanan hususlar üzerinde daha kapsamlı tartışmalara girilmesine ihtiyaç vardır. Böylesi bir süreç sonucunda ortaya konulan sorunlar ve bunlara yönelik tespitler, konunun gerek akademik gerekse de politik düzlemlerde tartışılmasına katkıda bulunup, uluslararası toplumda insani müdahaleye ilişkin farklı yaklaşımların belli ortak paydalarda buluşmasını da kolaylaştıracaktır.

İnsan haklarının sistematik olarak ihlali: uluslararası toplumun insani sorumluluğu ne zaman ortaya çıkar?

İnsan hakları ihlallerinin insani müdahaleye yol açabileceğini kabul etsek de böylesi bir ön kabul cevap bekleyen diğer bazı soruları da beraberinde getirmektedir. En önemli sorunlardan birisi, insan hakları ihlallerinin mevcut olduğu durumların nasıl tespit edileceği ve bu çerçevede de hangi hakların ihlallerinin veya ne dereceye kadar olan çiğnemelerin insani müdahaleye davetiye çıkarabileceği konusunda genel kabul gören bir yargıya ulaşma gerekliliğidir. Konu üzerine yapılan farklı çalışmalarda, *vahim, yoğun, sistematik, geniş-çaplı* insan hakları ihlallerinin insani müdahaleye bir dayanak oluşturabileceği konusunda genel bir uzlaşma olduğu gözlenmektedir. Fakat bu ve benzeri ifadelerin kesin, herkesçe paylaşılan bir tanımlamalarına rastlamak zordur, ve konu etrafındaki belirsizlik süregitmektedir.¹⁷

Bu muğlaklık zaman zaman insani müdahale doktrininin muhaliflerince kullanılmakta ve insani müdahale fikrinin kökten reddedilmesinin bir gerekçesi olarak sunulmaktadır. Bu görüşte olanların bazıları, bütün haksızlıkları ve yanlış uygulamaları düzeltmeye kalkışmanın, sonu gel-

¹⁷ Pease and Forsythe, *op.cit.*, p.308; Murphy, *op.cit.*, p.17, footnote.16.

meyen bir çabadan başka bir şey olmadığını, ve son tahlilde bu amaçla girişilen müdahalelerin uluslararası sistemde bir düzensizliğe davetiye çıkarmaktan başka bir sonuç doğurmayacağını iddia etmektedirler.¹⁸

Gerçekte, insani müdahale fikrini destekleyenler arasında, her türden insan hakları ihlallerini düzeltmek amacıyla, dünyanın her köşesinde müdahaleciliğe girişilmesini savunan pek fazla yazar yoktur. Aksine, insani müdahale doktrininin taraftarları, pek çok muhalifin de aslında itiraz etmeyeceği, insan haklarının aşırı düzeyde çiğnendiği durumlara işaret etmektedirler. Bu bağlamda, insan hayatına yönelik yakın bir tehdidin varlığı dış müdahaleyi gerektirecek en önemli durum olarak addedilebilir.¹⁹ Böylesi bir durumun en sarıh ve üzerinde en fazla uzlaşılan örneği olarak ise soykırım çabaları ön plana çıkmaktadır. Bazı alimler soykırımı insani müdahaleyi meşrulaştıracak yegâne neden olarak kabul ederken,²⁰ diğerleri ise yaşam hakkına tehdit oluşturan ve bu sebeple bir insani aciliyet doğuran daha geniş bir yelpazedeki bir dizi duruma işaret etmektedirler.²¹ Bu bağlamda değinilmesi gereken bir husus da soykırım kavramının pratikte kullanımına ilişkindir. 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi taraf devletlerin soykırım fiillerini önlenmesi ve sona erdirilmesi için belli önlemlere başvurmalarını mümkün kılrsa da, soykırım kelimesinin anlamı ve kullanımının doğurduğu sonuçlar zaman zaman tartışma konusu olmaktadır. Smith'in altını çizdiği gibi, soykırım girişimlerini önlemek veya sona erdirmek amacıyla harekete geçseler dahi, durumu tanımlamak için bu terimin kullanılmasının ileride benzer örneklerde tutarlı bir şekilde davranılması yönünde bir talep doğurabileceği kaygısıyla, devletler bu terimi kullanma konusunda çekingen davranmaktadırlar. Diğer yandan, bir çatışmanın soykırım olarak adlandırılıp adlandırılmamasının o çatışmanın taraflarının durumları ve uluslararası kamuoyunca algılanışları üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğu gerçeği göz önüne alındı-

¹⁸ Shalom, Stephen R., "Reflections on Intervention", *Peace Review* (8:4, 1996), p.460.

¹⁹ Abiew, Francis Kofi, *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention* (The Hague: Kluwer Law International, 1999), p.43, footnote.75.

²⁰ Krauthammer, Charles, "Drawing the Line at Genocide", *Washington Post*, 11 December 1992, A27, cited by Himes, Kenneth R. (1994), "The Morality of Humanitarian Intervention", *Theological Studies* (Vol.5, Issue.1, March 1994).

²¹ Forsythe, *op.cit.*, p.309; Verwey, *op.cit.*, pp.201-202; Dallmeyer, *op.cit.*, p.24.

ğında bu kavramı kendi amaçları doğrultusunda kullanma gibi bir yola başvurabilirler.²²

İkinci görüşe göre, Soykırım Sözleşmesi'nce sağlanan mekanizmaların varlığına rağmen, bir yandan yakın dönemde şahit olunan zulmün ve acımasızca davranışların kapsamı ve doğası, ve diğer yandan da bu Sözleşmede soykırımın dar bir çerçevede tanımlandığı göz önüne alındığında, Soykırım Sözleşmesi'nde zikredilen durumların ötesine gitmek ve kasıtlı etnik temizlik, keyfi katliamlar, işkence, sivil yerleşim merkezlerine saldırılar, insani yardım dağıtımının engellenmesi vb. fiillerin de eklenmesi gerekmektedir.²³ Ayrıca, insani müdahalenin soykırım vakalarıyla sınırlandırılmaması gerektiğinin savunanların bazıları, ihlalleri durumunda müdahalenin meşru addedilebileceği bir grup temel insan haklarına gönderme yapmaktadırlar. Böylesi bir kavramsallaştırma bir yandan cebri insani müdahalenin uluslararası toplumca görece olarak daha az çekinceyle kabul edilebileceği daha yönetilebilir bir rejim oluşturmaya katkıda bulunabilir. Öte yandan, temel insan haklarına yapılan vurgu, insani müdahalenin derin bir şekilde kültürel izafiyetten etkilendiği şeklinde kavrama karşı getirilen karşı argümanların da azaltılmasına katkıda bulunabilir.²⁴

Öte yandan, insan hakları tartışmalarında medeni ve siyasi haklara ağırlık veren yaklaşıma mensup kişiler, ki bunlar çoğunlukla bir grup Amerikan yazar ve siyasetçileridir, bir adım daha ileri gitmektedirler ve, 'demokrasi hakkının' korunmasını temin etmek maksadıyla yapılacak bir müdahale hakkının bulunduğunu savunmaktadırlar. Bunu daha net bir şekilde ifade etmek gerekirse, Haiti örneğinde görüldüğü üzere, demokratik süreçlerle başa gelen, fakat bir askeri darbeye veya şiddet yoluyla devrilmiş bir hükümetin tekrar işbaşına getirilmesi amacıyla yapılan askeri operasyonları da insani müdahale kategorisinde tartışma yönünde bir eğilim mevcuttur.²⁵

Burada tartışılan konuya ilişkin olarak, bu çalışmada takınılan tavır şöyle ifade edilebilir: insani müdahaleyi tam anlamıyla meşrulaştırabile-

²² Smith, Michael J., "Humanitarian Intervention Revisited: Is There a Universal Policy?", *Harvard International Review* (Fall 2000), pp.73-74; Klimow, Matthew S., *Moral versus Practical: The Future of US Armed Humanitarian Intervention* (Ontario: Martello Papers, 1996), p.24.

²³ Hoffmann, Stanley, "The Politics and Ethics of Military Intervention", *Survival* (Vol.37, No.4, Winter 1995-1996), pp.37-38.

²⁴ Garrett, *op.cit.*, pp.74-75..

²⁵ Murphy, *op.cit.*, p.17, footnote.17; Griffin, Michèle, "Where Angels Fear To Tread: Trends in International Intervention", *Security Dialogue* (vol.31, no.4, December 2000).

cek insan hakları ihlallerini tespit ederken kısıtlayıcı bir tanımlama üzerinde yoğunlaşmak zaruridir. Tehdit altındaki değerler, evvelâ yaşam hakkını içermek üzere aslî değerler olmalıdır. Durum sistematik bir tabiatta olmalı, ve "insanoğlunun vicdanını şok edici" mahiyette bir ekstrem insani aciliyet taşınmalıdır.²⁶ Soykırım girişimleri, düzenli katliamlar, etnik temizlik, iç savaş durumları yada çöken devletler, açlık ve diğer eylemlerden kaynaklanan, yakın bir geniş-ölçekli can kaybı tehlikesinin mevcut olduğu durumlar bu bağlamda zikredilebilir.²⁷

Bu perspektiften bakıldığında, insani müdahaleyi hakkıyla gerekli kılabilecek örneklerin sayısı nispeten sınırlı kalacaktır, ve dolayısıyla da böylesi vakalarda müdahaleye karşı yükselen muhalif sesler de önemli ölçüde az olacaktır. Böylesi bir uluslararası desteğin, veya en azından zımni bir kabulün, herhangi bir müdahalenin arkasında bulunması özellikle meşruluk zemininin yaratılması için elzemdir. Bu nedenden dolayı, demokratik rejimlerin oluşturulması veya korunması amaçlı girişimleri insani müdahale kavramının sınırları içerisine dahil etmek problemli olacaktır. Siyasi hakların kısıtlanması açıkça ırkçı politikalar izleyen bir rejimden kaynaklanmıyorsa, yada bizzat rejimin politikaları veya doğası aşırı düzeyde bir insani drama kaynaklık etmiyorsa, böylesi durumlarda insani müdahale etiketi altında belli zorlayıcı fiillere başvurmak birkaç nedenden ötürü kabul edilebilir görülmemektedir. Mesela, aralarında bazı daimi olan veya olmayan BM GK üyeleri de dahil olmak üzere, dünyadaki mevcut rejimlerin tiplerine baktığımızda, veya demokratik normları, kurumları, ve süreçleri dışarıdan empoze etmenin zorluklarını göz önüne aldığımızda insani müdahalenin kapsamını demokrasi promosyonu uygulamalarını a içerecek şekilde genişletmek pek makul bir davranış olmayacaktır.²⁸ Aksi takdirde, doktrinin uygulama alanının aşırı şekilde genişletilmesi ona verilen uluslararası desteği azaltacak, pek çok ülkede müdahalecilik korkuları doğuracak, ve normal koşullarda kabul edilebilecek bir müdahalenin koşullarının oluştuğu durumlarda bile yapılacak uluslararası girişimlere ket vuracaktır.

Bu kısıtlayıcı yaklaşım yine de "yoğun insan hakları ihlalleri" ifadesinin, yoğununu açıklayamamaktadır. Zaman zaman, insani ıstırapı sona

²⁶ Vincent, R. J., "Grotius, Human Rights and Intervention" in Hedley Bull, Benedict Kingsbury and Adam Roberts, (editors), *Hugo Grotius and International Relations* (Oxford: Oxford University Press, 1990), p.255.

²⁷ Danish Report, *op.cit.*, pp.106-107. Advisory Council on International Affairs (Netherlands), *Humanitarian Intervention* (Advisory Report No.13, April 2000), p.29.

²⁸ Murphy, *op.cit.*, pp.325-326; Maynes, Charles William, "Relearning Intervention", *Foreign Policy* (Spring 1995), p.107; Ortega, pp.91-92.

erdirmek maksadıyla ne zaman insani müdahaleye başvurulması gerektiği tartışmalarında, gayri-insani muameleye maruz kalan insanların sayısının salt rakamlarla ifade edilmesi yönünde bazı öneriler duymak mümkün. Bu önerilere göre, can kaybı mutlak bir rakam veya söz konusu ulusun nüfusuna oranlayarak formüle edilebilir.²⁹ Fakat, herhangi bir eyleme girişebilmek için öncelikle yaşamlarının tehdit altına girmesi veya kaybedilmesi gereken insanların sayısını rakamlara dökmek, ne moral ne de siyasi bir bakış açısından meşru ve kabul edilebilir görünmemektedir. Çoğu insani krizlerde, gözlenmektedir ki "öldürücü çatışmalar ve korkunç planlı katliamlar her zaman uzun önceden duyurulmamaktadırlar. Bunlar, gergin de olsa, görünüşte sivil bir toplumun kırılma kalıplarını yararak aniden patlak verebilirler."³⁰ Bu yüzden, sonuç olarak denebilir ki, yoğun insan hakları ihlallerinin yaşandığı durumları objektif bir şekilde tespit etmek o kadar kolay olmasa da, Yüksek Mahkeme Yargıcı William Potter Steward'ın müstehcen nesnelere tanımlamadaki yaklaşımı, bizim tartışmamız bağlamında da belli bir anlatım değerine sahiptir: "Onu [müstehcenliği] tanımlayamayabilirim, fakat gördüğümde bilirim".

Operasyonun sonrası: Müdahale hangi amaçları izlemeli?

Uluslararası toplumun insani müdahaleye girişme yükümlülüğünün ne zaman ortaya çıkacağına ilişkin tespiti ile ilişkili diğer bir dizi soru ise müdahaleci güçlerin insani ıstırapı durdurmak maksadıyla hangi yöntemleri, ne amaçla ve nasıl takip etmesi gerektiği ile ilgilidir. İnsani müdahalenin temel amaç olarak insani sıkıntıların azaltılmasını hedeflediğini söyleyebiliriz. Fakat "her şey bundan mı ibaret, bunun ötesinde yapılacak başka şeyler yok mu?" şeklinde sorgulamalar da her zaman varolmuştur. Gerçekten de, "amacın yalnızca böylesi ıstırapın yakın belirtileriyle uğraşmakla mı sınırlandırılması, yoksa bu ıstırapa en başta neden olan siyasal süreçlerin kökten yeniden biçimlendirilmesini de kapsamaması mı gerektiği" sorusu evvelden beri insani müdahale kavramını bulanıklaştıran bir unsur olagelmıştır.³¹ Doktrinin savunucuları bu

²⁹ Doğal veya insan yapımı felakete BMnin dikkatini yöneltmesi gereken durumları tartışırken Minear, bu koşulu da alternatiflerden biri olarak sunmaktadır. Minear, Larry, "A Strengthened Humanitarian System for the Post-Cold War Era", in Minear, Weiss, and Campbell, *Humanitarianism and War: Learning Lessons from Recent Armed Conflicts*, (Providence: Watson Institute for International Studies, Occasional Paper No.8, 1991), p38.

³⁰ Farer, Tom, "A Paradigm of Legitimate Intervention", in Lori F. Damrosch (editor), *Enforcing Restrain: Collective Intervention in Internal Conflicts* (New York: Council on Foreign Relations Press, 1993), pp.326-327.

³¹ Garrett, *op.cit.*, p.78.

soru üzerindeki yaklaşımları nedeniyle birbirlerinden ayrışırken, insani müdahale fikrinin bizzat kendisine karşı çıkan diğer yazarlar da bu hususu kendi görüşlerini destekler mahiyette kullanmışlardır.

Her şeyden önce, askeri gücün kullanımını içeren cebri müdahale tabiatı itibariyle siyasi bir eylemdir. Bu sebeple, pek çok yazarın insani müdahaleye ilişkin önerdiği düzenleyici koşullardan bir tanesi, askeri güçlerin operasyon sonrası derhal geri çekilmeleri ve müdahalenin "hedef ülkenin otorite yapıları üzerindeki" etkisinin "en aza indirgenmesi"³² şeklinde muştur. Fakat, uygulamada insani müdahale vakalarının çoğu siyasi sonuçlar doğurmaktadır ve müdahaleciler, müdahaleyi yapan askeri kuvvetlerin geri çekilmesinden aynı krizin tekrarlanmamasını temin etmek maksadıyla hedef ülkenin siyasi süreçlerinin bir parçası haline gelmektedirler.³³ Ayrıca, yerel otoritelerin pek çok durumda bizzat yoğun insan hakları ihlallerinin kaynağı olduğu, veya ihlallerin bu otoritelerin düzeni sağlamadaki yetersizliklerinden ötürü ortaya çıktığı düşünüldüğünde, hedef ülkedeki hükümetin yıkılması veya daha ileri giderek hükümet yapısının köklü bir şekilde değiştirilmesinin, müdahalenin istenen amacına ulaşabilmesi için kaçınılmaz olacağı da iddia edilmektedir.³⁴

Bunun yanısıra, 1990larda daha radikal yaklaşımlar, hedef ülkedeki insan haklarını garanti etmek ve müdahaleyi tetikleyen önceki durumun tekrar ortaya çıkmasını engellemek amacıyla, sadece baskıcı rejimlerin değiştirilmesi ile kalmayıp, kendi kendine yeterli bir şekilde işleyen siyasi yapıların –yada demokratik rejimlerin- kurulmasının da müdahalecilerin izlemesi gereken amaçlardan biri olması gerektiğini savunmaya başladılar. Çoğu insani krizlerin farklı iç savaş durumlarından veya çöken devlet vakalarından kaynaklandığı ve bunların da büyük ölçüde çok-boyutlu nedenleri olduğu gerçeği bir kısım insani müdahale savunucularını "temelde yatan nedenlere" inilmesi gerektiği düşüncesine itti. Bu bağlamda, müdahaleci güçlerin insan hayatına yönelik yakın tehlikenin savılması yanısıra, ulusal uzlaşma, silahsızlandırma, istikrarın sağlanması, demokratik süreçlerin inşası, sivil toplum kurumlarının oluşturu-

³² Verwey, *op.cit.*, p.202; for similar conditions also see Dallmeyer, *op.cit.*, p.24; Ero, Comfort and Long, Suzanne, "Cases and Criteria: The UN in Iraq, Bosnia and Somalia", in Roger Williamson (editor), *Some Corner of a Foreign Field* (London: Macmillan Press Ltd., 1998), p.162.

³³ Farer, Tom, "An Inquiry into the Legitimacy of Humanitarian Intervention", in Damrosch and Scheffer (editors), *op.cit.*, p.198; Roberts, *op.cit.*, p.447.

³⁴ Gillespie, Thomas R., "Unwanted Responsibility", *Peace and Change* (Vol.18, Issue.3, July 1993), also for those arguing to this end see, footnote.42.

rulması, çöken ekonomilerin canlandırılması gibi bir dizi uzun-vadeli siyasi vazifeleri de üstlenmeleri gerektiği ileri sürüldü.³⁵

Öte yandan, insani müdahale doktrinini eleştirenler de kendi argümanlarını desteklemek için bu hususa sarıldılar. Onlar, uluslararası aktörlerin dışardan etkiyle kendi kendine yeterli kurumlar inşa etmelerinin zorluğuna -ve hatta imkânsızlığına- işaret ettiler. Stanton tarafından ifade edildiği gibi, "argüman bir müdahalenin tek taraflı yada çok taraflı olup olmadığına bağlı değildir; problem, yabancıların yerel düzeyde sürdürülebilir kurumlar yaratabilme kapasitesinde yatmaktadır... İşgal kuvvetlerinden pek bir farkı olmayan, bir devleti, belli bir amaca yönelik olarak uzun bir süre boyunca yeniden yapılandırmaya çalışan uluslararası güçlerin varlığı temel [demokratik öğrenme sürecinin] yerine geçemez."³⁶ Aslında bu argüman, John Stuart Mill'in kendi kaderini tayin hakkını desteklemek maksadıyla yapılacak uluslararası müdahalelere karşı itirazına kadar geri götürülmektedir. Bu muhakeme tarzına göre, bir topluluğun üyeleri harici bir güç tarafından özgürleştirilemez, ve eğer o toplumda kendinden olan özgürlük talebi mevcut değilse herhangi bir müdahale sonuçlandırılır sonuçlandırılmaz, "bu halkın [yeniden] köleleştirilmesi sadece bir an meselesidir."³⁷ Bu argümanın uzantısı olarak da yabancıların diğer kültürlerin problemlerinin çözümünde yetkin olmadıkları ve dolayısıyla hedef ülkeye sosyal faydada bulunmaya uygun olmadıkları ileri sürülmektedir. Bu yöndeki görüşlere göre, bir müdahalenin başlangıçtaki başarısı ne olursa olsun, sonuçta başarısız olmaya mahkumdur. Bu yüzden yapılabilecek en uygun davranış böylesi bir girişime en başından kalkışmamak olacaktır.³⁸

Bu çalışmada takınılan pozisyon müdahil güçlerin insani felaket sona erdirilir erdirilmez derhal çekilmesini önermek değildir. Aksine, çatışmaların uzun-vadeli ve kalıcı bir şekilde çözüme kavuşturulması ve –

³⁵ Ramsbotham, Oliver and Woodhouse, Tom, *Humanitarian Intervention in Contemporary Conflict: A Reconceptualization*, (Cambridge: Polity Press, 1996), p.157; Weiss, *op.cit.*, p.31; Wheeler, *op.cit.*, p.403; Jonah, James O. C., "Humanitarian Intervention", in T. G. Weiss and L. Minear (editors), *Sustaining Civilians in Times of War* (London: Lynee Reinner Publishers, 1993), p.75, footnote.8; Mandelbaum, Michael, "The Reluctance to Intervene", *Foreign Policy* (Vol. 95, Summer 94), pp.3-18.

³⁶ Stanton, Kimberly, "Pitfalls of Intervention", *Harvard International Review* (Vol.16, Issue.1, Fall 1993), p.15; Donnelly, *op.cit.*, p.639; also see Krauthammer, Charles, "The Short, Unhappy Life of Humanitarian War", *The National Interest* (Issue 57, Fall 1999), pp.5-8.

³⁷ Mill J. S., "A Few Word on Nonintervention", in *Essays on Politics and Culture* (New York: Doubleday, 1962), p.174; Hoffmann, Stanley, "The Problem of Intervention", in Bull (editor), *op.cit.*, pp.23-24.

³⁸ Shalom, *op.cit.*, p. 461.

özellikle de sivil düzenin tamamıyla bozulmasıyla kendini hissettiren çöken devlet vakalarında- sürdürülebilir siyasi bir yapının oluşturulması çabaları, uluslararası toplumun düzensizliği sona erdirmek amacıyla yüklenmesi gereken en gerekli ve -o derecede de en zor- görevlerin başında gelmektedir. Fakat, insani müdahalenin yalnızca vahim düzeyde yaşanan insan hakları ihlallerini sona erdirmek için yapılması şeklindeki birinci varsayımımızla uyum içinde kalarak, uzun vadeli çözümler bulunmasına yönelik böylesi uluslararası girişimlerin insani müdahaleden ayrı -fakat tamamlayıcı- bir süreç olarak görülmesi önerilmektedir. Ne belli bir örnek olayda bu tür uzun vadeli eylemlerin başarı olasılığı insani aciliyet karşısında harekete geçmenin bir önkoşulu olabilir, ne de bunlar müdahaleci güçlerin ulaşmaya çalıştığı ana amaçların bir parçası olabilirler.

Bu türden görevleri müdahaleci güçlerin envanterine eklemek çıtayı gereksizce çok yukarıya çekecektir. İnsani müdahale hali hazırda külfetli ve tartışmalı bir angajman iken, bu görevlerle uğraşmak çok daha zorlu ve uluslararası toplumun kudretinin ötesinde olacaktır. Pratikte, böylesi bir düşünceyle genişletilmiş bir operasyon askeri güçlerin daha uzun süreyle sevkini gerektirecek ve bu haliyle de daha yüksek maddi ve personel kayıpları anlamına gelecektir. Bu yüzden, bu durum uluslararası aktörleri caydırabileceği ve harekete geçmekten alıkoyabileceği gibi, aynı zamanda da insani müdahalenin böylesi bir genişletilmiş kavramsallaştırılması sorumluluktan kaçınmayı meşrulaştırıcı bir araç olarak da kullanılabilir. Eğer hatta tüm bu mülahazalara rağmen bir müdahale kalkılırsa bile, uzun vadede, bu genişletilmiş insani müdahale anlayışı müdahalenin etkinliği ve başarılı bir şekilde sürdürülebilmesi için gerekli yerel, bölgesel ve uluslararası desteği aşındırabilecek ve hedef ülkedeki yerel gruplar arasında ve uluslararası toplumda müdahaleci güçlere karşı daha güçlü muhalefetin ve direnişin doğmasına yol açabilecektir.

Bu yüzden, bu çalışmada takınılan tutum kısaca şöyle ifade edilebilir. Bazı yoğun insani aciliyet durumlarında, sorunların temelinde yatan sebeplerin çözümüne yönelik uzun-vadeli çözümleri bir yana bırakarak, sadece yakın krizi sona erdirmeyi hedeflemek de başlı başına geçerli ve meşru bir amaçtır.³⁹ Bunun doğal bir uzantısı olarak da denilebilir ki, böylesi uzun vadeli uluslararası girişimlerin başarı olasılığı -ki şimdiye

³⁹ *Global Society: Journal of Interdisciplinary International Relations* (Vol.13, Issue.4, October 1999); Ingram, James, "The International Response to Humanitarian Emergencies", in Kevin Clements and Robin Ward (editors), *Building International Community, Cooperating for Peace: Case Studies* (Canberra: Allen & Unwin, 1994), p.201.

kadar genelde yetersiz oldukları konusunda ulaşılmaktadır- tüm insani müdahale fikrinin reddi için yeterli bir gerekçe oluşturamaz.

Diğer yolların tüketilmesi: Ne zaman müdahale etmeli?

Geleneksel olarak, kuvvet kullanımına başvurmadan önce diğer askeri-olmayan çözüm yollarının tüketilmesi ve tüm barışçıl çabaların başarısızlıkla sonuçlanmasına kadar beklenilmesi gerektiği iddia edilmiştir. Bazen 'son çare' olarak da adlandırılan bu düşünce aynı zamanda Adil Savaş Doktrini'nin bir parçası idi ve insani müdahaleyi düzenleyen prensiplerden biri olarak ortaya atılmıştı.⁴⁰ Böylesi bir önkoşul genelde "askeri güç tatbikinin, sınırlı bir modda olsa dahi, zararlı, hatta ölümcül sonuçlara neden olabileceği" şeklinde bir kaygıdan hareketle meşrulaştırılmıştır.⁴¹ Bu çerçevede, diplomatik çabalara başvurulması, ekonomik yaptırımların denenmesi gibi yöntemler çatışmaların barışçıl şekilde sona erdirilebilmesine yönelik olarak en göze çarpan alternatif stratejiler olarak önerilmektedir.⁴² Çoğu örnekte, düşük düzeyde cereyan eden baskıların geniş-ölçekli katliamların ortaya çıkışını önlediği düşünce-sinden hareketle, böylesi alçak-yoğunluklu önlemlerin erken basamaklarda kullanımının, durumun daha da kötüye gidişinin önlenmesinde etkili olacağı söylenmektedir.⁴³ Önleyici politikaların zorlama ve baskı unsuru içeren yöntemlere göre olan üstünlüğünün altını çizerek, ayrıca uluslararası toplumun, askeri güç kullanımına olan ihtiyacı azaltmak maksadıyla, "çatışmaların yatıştırılması ve barış-inşası stratejilerine daha fazla kaynak ve ilgi sarf etmesi" gerektiği iddia edilmektedir.⁴⁴

Fakat, günümüz gerçekleri ve insani krizlerin gereklerinin ışığında konuya baktığımızda 'son çare' öncülünün seçici bir şekilde uygulan-

⁴⁰ Beach, Hugh and Isbister, Roy, *Old Wine, New Bottle: The Just War Tradition and Humanitarian Intervention* (International Security Information Service UK, Briefing on Humanitarian Intervention No.3, October 2000), online access: <http://www.isisuk.demon.co.uk/0811/isis/uk/hiproject/no3.html>; Garrett, *op.cit.*, p.130; Verwey, *op.cit.*, p.202; Wheeler, Nicholas, "Humanitarian Intervention After Kosovo: Emergent Norm, Moral Duty or the Coming Anarchy?", *International Affairs* (Vol.77, Issue.1, 2001), p.122; Guicherd, Catherine, "International Law and the War in Kosovo", *Survival* (Vol.41, No.2, Summer 1999), p.24; Orend, Brian, "Crisis in Kosovo: A Just Use of Force?", *Politics*, (19(5), 1999), p.128.

⁴¹ Fisher, David, "The Ethics of Intervention", *Survival* (Vol.36, No.1, Spring 1994), p.53; also see, Klimow, *op.cit.*, p.29.

⁴² Abiew, "Assessing Humanitarian Intervention", p.80; Ortega, Daniel, *Military Intervention and the European Union* (Paris: Institute for Security Studies, Western European Union, Chaillot Paper 45, March 2001), p.82.

⁴³ Rodley, Nigel S., "Collective Intervention to Protect Human Rights and Civilian Populations: The Legal Framework", in N. S. Rodley (editor), *To Loose the Bands of Wickedness* (London: Brassey's Ltd, 1992), pp.14-42, p.37.

⁴⁴ Johansen, *op.cit.*, p.69.

ması yararlı olacaktır. Yoğun insan hakları ihlalleri durumlarında, kuvvetle muhtemeldir ki, zaman bu tarz kuralcı/didaktik formalitelerin gözden geçirilmesine müsaade etmeyebilecektir. Kuvvet kullanımı seçeneği dışarıda bırakıldığında hızla-gelişen durumlar bazen harekete geçmek için başka bir efektif opsiyon bırakmayabilir, ve kurbanlara yardım etmek için çok geç kalınmış olabilir. Öte yandan, dahası, önerilen alternatif çözümlerin bazıları ise kendi içlerinde sorunludurlar. Örneğin, silah ambargoları gibi, seçici ve dar bir hedefe yönelik ekonomik yaptırımların uygulanması istenen sonuçların elde edilmesiyle sonuçlanabilir. Fakat, daha geniş kapsamlı ekonomik yaptırımlara girişilmesi, özellikle uzun bir dönem boyunca sürdürüldüğü takdirde, genelde uluslararası toplumun kurtarmaya çalıştığı kurbanları da içerecek şekilde hedef toplumun tümü üzerinde, ayırım gözetmeyerek bir zarara yol açmaktadır. Dahası, söylemeye gerek yoktur ki, yaptırımlar daha çok uzun vadede etkilidirler ve etkilerini gösterene kadar daha erken bir eylemle hayatları kurtarılacak olan pek çok insan arada geçen zaman içinde çoktan ölmüş olabilirler.⁴⁵

Bu değerlendirmeler ışığında askeri yöntemler ve alternatifleri arasındaki ilişki konusunda şöyle bir pozisyon geliştirilebilir. Pek çok durumda silahlı güç kullanımına başvurmadan önce alternatif barışçıl çabaların tüketilmesini beklemek uygun bir davranış olabilirken, diğer zamanlarda ise durumu farklı bir şekilde ele almak gerekebilecektir. İnsan haklarına yönelen yoğun bir tehdidin varlığı sözkonusu olduğunda ve gelişmeler hızla kötüye gitme eğilimindeyse, geciken cevaplar durumun vahametini daha da artırma riski taşıyacağından, diğer yöntemlerin tüketilmesini beklemek, insani müdahaleye girişmenin bir önkoşulu olarak görülmemelidir. Bu yüzden herhangi bir insani müdahaleye kalkışma kararı, insani bir dramı askeri güç yoluyla sona erdirme ve diğer askeri-olmayan yöntemleri de tüketme kaygıları arasında uygun bir dengeyi yakalamayı hedeflemelidir; ve tüm faktörler gözönüne alındığında, diğer alternatiflerle kıyaslandığında en optimum sonucu verebilmelidir.⁴⁶ Bu ise, peşinen diğer tüm alternatiflerin tüketilmesini gerekli bir şart koşarak değil, fakat böylesi bir değerlendirmeyi her örneğin kendi özel koşullarında yapmak üzere, açık uçlu olarak karar vericilerin takdirine bırakmakla olabilecektir.

⁴⁵ Hoffmann, Stanley, "Comments on Comments", in Hoffmann, *op.cit.*, p.98; Hoffmann, "The Politics and Ethics of Military Intervention", p.44.

⁴⁶ Dallmeyer, *op.cit.*, p.25.

KAYNAKÇA

- Abiew, Francis Kofi, "Assessing Humanitarian Intervention in the Post-Cold War Period: Sources of Consensus", *International Relations* ,Vol.XIV, No.2, August 1998 .
- Beach, Hugh and Isbister, Roy, *Old Wine, New Bottle: The Just War Tradition and Humanitarian Intervention* ,International Security Information Service UK, Briefing on Humanitarian Intervention No.3, October 2000 .
- Bull, Hedley ,editor , *Intervention in World Politics* ,Oxford: Clarendon Press, 1984 .
- Clarke, John N., "Ethics and Humanitarian Intervention", *Global Society: Journal of Interdisciplinary International Relations* ,Vol.13, Issue.4, October 1999 .Dallmeyer, Dorinda G., "National Perspectives on International Intervention: From the Outside Looking In", in C. F. Daniel and B. C. Hayes, ,ed. , *Beyond Traditional Peacekeeping* ,New York: St. Martin's Press, 1995 .
- Damrosch, Lori F. and Scheffer, David J. ,editors , *Law and Force in the New International Order* ,Colorado: Westview Press, 1991 .
- Danish Institute of International Affairs, *Humanitarian Intervention: Legal and Political Aspects* ,Copenhagen: 1999 .
- Ero, Comfort and Long, Suzanne, "Cases and Criteria: The UN in Iraq, Bosnia and Somalia", in Roger Williamson, ,ed. , *Some Corner of a Foreign Field* ,London: Macmillan Press Ltd., 1998 .
- Farer, Tom, "A Paradigm of Legitimate Intervention", in Lori F. Damrosch ,editor , *Enforcing Restrain: Collective Intervention in Internal Conflicts* ,New York: Council on Foreign Relations Press, 1993 .
- Farer, Tom, "An Inquiry into the Legitimacy of Humanitarian Intervention", in Damrosch and Scheffer, ,ed. , *Some Corner of a Foreign Field* ,London: Macmillan Press Ltd., 1998 .
- Finnemore, Martha, "Constructing Norms of Humanitarian Intervention", in Peter Z. Katzenstein ,editor , *The Culture of National Security: Norms and Identities in World Politics* ,New York: Colombia Univ. Press, 1996 .
- Fisher, David, "The Ethics of Intervention", *Survival* ,Vol.36, No.1, Spring 1994 .
- Garrett, Stephan A., *Doing Good and Doing Well: An Examination of Humanitarian Intervention* ,Westport: Praeger Publishers, 1999 .
- Gillespie, Thomas R., "Unwanted Responsibility", *Peace and Change* ,Vol.18, Issue.3, July 1993 .

- Griffin, Michèle, "Where Angels Fear To Tread: Trends in International Intervention", *Security Dialogue*, vol.31, no.4, December 2000.
- Guicherd, Catherine, "International Law and the War in Kosovo", *Survival*, Vol.41, No.2, Summer 1999.
- Helman, G. B., and Ratner, S. R., "Saving Failed States", *Foreign Policy*, Vol.89, Winter 1992-93.
- Hoffmann, Stanley, "The Politics and Ethics of Military Intervention", *Survival*, Vol.37, No.4, Winter 1995-1996.
- Ingram, James, "The International Response to Humanitarian Emergencies", in Kevin Clements and Robin Ward, ed., *Building International Community, Cooperating for Peace: Case Studies*, Canberra: Allen & Unwin, 1994.
- Johansen, Robert C., "Limits and Opportunities in Humanitarian Intervention", in Stanley Hoffmann, *The Ethics and Politics of Humanitarian Intervention*, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1996.
- Arend, Anthony C. and Beck, Robert J., *International Law and the Use of Force*, London: Routledge, 1993.
- Pease, Kelly Kate and Forsythe, David P., "Human Rights, Humanitarian Intervention, and World Politics", *Human Rights Quarterly*, Vol.15, No.2, May 1993.
- Donnelly, Jack, "Human Rights, Humanitarian Crisis, and Humanitarian Intervention", *International Journal*, Vol. XLVIII, No.1, Autumn 1993.
- Ronzitti, Natalino, "Lessons of International Law from NATO's Armed Intervention Against the Federal Republic of Yugoslavia", *The International Spectator*, Volume XXXIV, No.3, July-September 1999.
- Jonah, James O. C., "Humanitarian Intervention", in T. G. Weiss and L. Minear, editors, *Sustaining Civilians in Times of War*, London: Lynne Rienner Publishers, 1993.
- Klimow, Matthew S., *Moral versus Practical: The Future of US Armed Humanitarian Intervention*, Ontario: Martello Papers, 1996.
- Knudsen, Tonny Brems, "Humanitarian Intervention Revisited: Post-Cold War Responses to Classical Problems", in Michael Pugh, editor, *The UN, Peace and Force*, London: Frank Cass, 1997.
- Krauthammer, Charles, "Drawing the Line at Genocide", *Washington Post*, 11 December 1992, A27, cited by Himes, Kenneth R., 1994.
- Krauthammer, Charles, "The Short, Unhappy Life of Humanitarian War", *The National Interest*, Issue 57, Fall 1999.

- Lyons, M. Gene and Mastanduno, Michael, ed. , *Beyond Westphalia?: State Sovereignty and International Intervention* ,Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1995 .
- Mandelbaum, Michael, "The Reluctance to Intervene", *Foreign Policy* ,Vol. 95, Summer 94 .
- Maynes, Charles William, "Relearning Intervention", *Foreign Policy* ,Spring 1995 .
- Mill J. S., "A Few Word on Nonintervention", in *Essays on Politics and Culture* ,New York: Doubleday, 1962 .
- Miner, Larry, "A Strengthened Humanitarian System for the Post-Cold War Era", in Miner, Weiss, and Campbell, *Humanitarianism and War: Learning Lessons from Recent Armed Conflicts* ,Providence: Watson Institute for International Studies, Occasional Paper No.8, 1991 .
- Murphy, Sean D., *Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving World Order* ,Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 1996 .
- Oppenheim, Lassa, *International Law: A Treatise* ,London: Longmans, Green, 1955 8th ed. by H. Lauterpacht .
- Orend, Brian, "Crisis in Kosovo: A Just Use of Force?", *Politics* , ,19,5 , 1999 .
- Ortega, Daniel, *Military Intervention and the European Union* ,Paris: Institute for Security Studies, Western European Union, Chaillot Paper 45, March 2001 .
- Parekh, Bhikhu, "Rethinking Humanitarian Intervention", in Jan Nederveen Pieterse, ,ed. ,
- Ramsbotham, Oliver and Woodhouse, Tom, *Humanitarian Intervention in Contemporary Conflict: A Reconceptualization* ,Cambridge: Polity Press, 1996 .
- Roberts, Adam, "Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights", *International Affairs* ,Vol. 69, No. 3, July 1993 .
- Rodley, Nigel S., "Collective Intervention to Protect Human Rights and Civilian Populations: The Legal Framework", in N. S. Rodley, ,ed. , *To Loose the Bands of Wickedness* ,London: Brassey's ltd, 1992 .
- Rougier, Antoine, "La théorie de l'intervention d'humanité", *Revue Générale* , ,17, 1910 , cited by Abiew, Francis Kofi, *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention* ,The Hague: Kluwer Law International, 1999 .Ryan, Christopher M., "Sovereignty, Intervention, and the Law: A Tenuous Relationship of Competing Principles", *Millennium: Journal of International Studies* ,Vol.26, No.1, 1997 .
- Shalom, Stephen R., "Reflections on Intervention", *Peace Review* ,8:4, 1996 .

- Smith, Michael J., "Humanitarian Intervention Revisited: Is There a Universal Policy?", *Harvard International Review*, Fall 2000 .
- Solarz, Stephen, J., and O'Hanlon, Michael, "Humanitarian Intervention: When is Force Justified?", *The Washington Quarterly*, 20:4, Autumn 1997 .
- Stanton, Kimberly, "Pitfalls of Intervention", *Harvard International Review*, Vol.16, Issue.1, Fall 1993 .
- Tanja, Gerard J., "Humanitarian Intervention and Humanitarian Assistance: An Echo from the Past and a Prospect for the Future", in European Commission, *Law in Humanitarian Crises Access to Victims: Right to intervene or right to receive humanitarian assistance?*, Volume II, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1995 .
- Verwey, Wil. D., "Humanitarian Intervention in the 1990s and Beyond: An International Law Perspective" in Pieterse, ed. , *World Orders in the Making*, London: Macmillan Press Ltd, 1998 .
- Vincent, R. J., "Grotius, Human Rights and Intervention" in Hedley Bull, Benedict Kingsbury and Adam Roberts, editors , *Hugo Grotius and International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 1990 .
- Vincent, R. J., *Human Rights and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986 .
- Weiss, Thomas G., "Tangled up in Blue", *Harvard International Review*, Vol.16, Issue.1, Fall 1993 .
- Wheeler, Nicholas, "Humanitarian Intervention After Kosovo: Emergent Norm, Moral Duty or the Coming Anarchy?", *International Affairs*, Vol.77, Issue.1, 2001 .
- Wheeler, Nicholas, "Humanitarian Intervention and World Politics", in John Baylis and Steve Smith, editors , *The Globalization of World Politics*, New York: Oxford University Press, 1997 .
- Woodhouse, Tom and Ramsbotham, Oliver, "Peacekeeping and Humanitarian Intervention in post-Cold War Conflict", in T. Woodhouse, R. Bruce and M. Dando, ed. , *Peacekeeping and Peacemaking: Towards Effective Intervention in Post-Cold War Conflicts*, New York: Macmillan Press Ltd., 1998 .